

denejo, kakor navadni; to mi bo menda vsak rad poterdil. Pa kaj je to? Je li kvadratni čevljev sveta na deželi tako drag? Al morate vse poslopja tako narodne, štoraste in močne napravljati, ravno take kakoršne so vaši dedje stávilí? Zakaj ne delate taci hlevov, kakoršne imajo Angleži in Šoti, ki so pripravi in lahki, in ne prizadenejo velikih stroškov, pri vsem tem so pa tudi čedni in koristni. *) Po šotiški šegi si boste še enkrat tako velike hleve napravili, in vam ne bodo več stroškov prizadjali kakor so vaši sedanjí, ki so vam na vse platí na tesno stran napravljeni, ki niso dovelj zračni, nimajo dosti prostora za to ali uno reč, in živine se va-nje dostikrat toliko natepe, da se dostikrat živinče živinčetu ukreniti ne more in stoji kakor res v klešah.

Našim gospodinjam kaj.

* Kuharica je večkrat jezna, ako ji mleko izkipí, ker ji ne uide le najboljša smetana, temuč tudi smrad napravi v kuhinji. Tem kuhinskim nadlogam je zdaj nekdo v okom prišel; našel je namrečlonca, v katerem, če mleko še tako vrè, izkipeti ne more. Ta lonca je le v tem razločen od navadnih piskrov, da ima pokrov z duški za soparico. Vsak lončar ga lahko napravi. Kdor hoče narisano podobo takega piskra viditi, naj pride k vredniku „Novic“ ali pa v pisarnico kmetijske družbe.

Svila.

Iz česa je lepi trak na tvojem klobuku? Iz česa je pisana, mehka ruta za tvojim vratom? Iz česa je oblačilo bogate gospé, ki se na solncu lepo spreminja?

Vse to je iz svile (žide).

Od kod pa je svila? kako se neki dela? Smejal bi se ti, ko bi ti kdo rekel, da je napravljena iz vode, zraka in zemlje! Mislil bi, da se norca dela in da je to nemogoče — in vendar je tako!

Poslušaj, kako se ta reč godí. Človek se vé da ni v stanu, iz vode, zraka in zemlje svile narejati; vendar pa je to Bogu mogoče, in on k temu le dveh majhnih zernic potrebuje.

Pervo zernice je v sladki jagodi, ki je podobna malinam, in je bela ali pa rudeča. Imenuje se murba in ravno tako tudi drevo, na katerem raste. Majhno zernice pride v zemljo, kali in rasti začne. Pridno serka svoj živež, ki je voda, zrak in zemlja, in iz njega dela v tla terdne korenine, na kviško pa iz zemlje deblo, veje, perje, popke, cvetje in iz cvetja jagode. Od kod pa se vendar svila nareja?

K temu je treba še drugega zernica, ki je še manje od pervega. Ljubi Bog že poskerbí, da na drevo pride. To zernice, ki je dosti manje kot pšeno, je jajčice. Obdano je s terdo lupinico in v sredi je mehko. Solnce je njegova mati, ono ga na murbini vejici zvali; le malo dni in kadar ga s svojimi žarki pregreje, se mehki sok v jajčicu spremeni v gosenci, ki skercena v njem leži. Tako majhina je, da ima v majhni lupinici dosti prostora. Toda kmalo se ji v nji začne tožiti; lakota se je loti, in želi si na hladno sapo kakor jetnik iz ječe. Kako pa bo iz terde lupine prišla? Ljubi Bog ji je dal dva terdna zoba, in s tema začne lupino grizti. Kmalo je toliko pregrize, da beli, svetli dan zagleda, in v pol dne toliko luknjico naredi, da se lahko iz temne ječe splazi. Zdaj se črna gosencičica odsope, se potegne in se veseli gorkega solnčica, prijetne sape in zelenega murbnega peresca. Po težkem delu pa tudi hudo lakoto čuti. Dve očesi na glavi ji kažeta živež, in s šestnajsterimi nogami, katerih šestero ima na sprednjem, desetero pa na zadnjem životu, leze na mlado, mehko peresce, ki je ravno kar iz

popka pogledalo — in to je njeno kosilce. Zdaj noč in dan ne preneha žreti, da se ji trebušček napné, da bi komaj bilo, ji ga s terdo prevezati. In v resnici ji je kmalo koža pretesna; zato prestane žreti, pri miru obsedi, obledi in je viditi, kakor da bi bila bolna in bi poginiti hotla. Pa kmalo začne spet čudno z glavo viti in — glej! koža ji je verh glave počila. Kmalo se cela gosencičica iz nje izmota, in svoje staro oblačilo, ki ji je pretesno postalo, za sabo na veji pusti. Kaj pa, ali je morebiti zdaj naga? Kaj še! Nova koža ji je bila pod staro zrastle, preden je staro slekla. Novo oblačilo je lepše in tudi dosti širje, kot je bilo poprejšnje. Zdaj spet noč in dan neprenehoma žrè, dokler ji koža na novo pretesna ne postane. In spet zaspi in se preobleče; in tako še dvakrat, toraj štirikrat stori. Nova koža je vselej svetlejša in večja od poprejšnje. Iz majčkine gosencičice, katero je bilo komaj viditi, ko je iz jajčica prilezla, je v šestih ali sedmih tednih zrastle gosencičica velika in debela kot mazinec na roki, ter je iz sočnatega murbnega listja, katerega je požerla, veliko svilnatega soka v sebi naredila. Iz tega soka napravi tanko, svetlo nitko, jo na vejico pripne in okoli sebe zavije. Zdaj začne plesati, da je kaj. Na vse kraje se v kolobar verti, in tanke nitke prede ter napravi tako rekoč klopčič; vendar s tem razločkom, da se klopčič od znotraj začne navijati, — gosencičica pa od zunaj proti sredi vije. Tako se sedem ali osem dni verti, in iz ene same nitke, ktera se nikoli ne preterga, naredi bel ali pa rumenkast podolgast meh, ki je kakega pol persta dolg. To prejo imenujemo mešiček, kokon ali galetó. Unanja preja kokona obstoji iz debelih, sosukanih nit; precej pod njimi pa se dá odločiti tanka nitka, ki je kaci 900 čevljev dolga, in pravo, lepo svilo dá. V sredi kokona pusti gosencičica prazen prostorček, v katerega se po končanem delu trudna vleže. Šest tednov je žerla, štirikrat se je preoblekla, osem dni plesala, nit spredla in zmotala — na zadnje jo zaspanec prime. Zatorej se spet in zatorej zadnjikrat sleče; šestnajsterih nog ji tudi ni več treba, ker iz klopčiča nikamor ne more — zatoraj jih s hlačami vred odloži. V njenem kotiču je tamno; torej oči ne potrebuje in si jih izdere; tudi zoba, s kterima je marsikako peró požerla, sta ji odveč, in zato ju od sebe verže. Tako kožo in noge, oči in zoba k sebi na kup spravi, kakor tudi delavec, ki je celi teden pridno delal, o delapustu svoje topo orodje in umazano obleko odloži. Gosencičica zaspi in je kakor mrtva; brez glave in nog, brez ust in oči leži nepremakljiva. Mehka koža se čezdalje bolj sterdi. Tamno je vse okoli nje; nobena sapica ne more do nje; v grobu leži in se ne premakne.

(Konec sledí.)

Glasi o cesarskem ukazu, ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva.

VI.

„Kar se tiče prave državne moči in edinosti, naj vladarstvo derži v svoji krepki roki, v drugem pa imej pravičen ozir na posebne potrebe in želje sameznih dežel.“ Tako, na priliko, je govoril novi gospod minister notranjih reči v razpisu na gg. deželne poglavarje. Ravno na to merijo vse prizadeve avstrijskih Slovanov od nekdanj, in znano je geslo slavnega Čeha (Palackega), ki je v letu 1848 izgovoril: „Če bi je ne bilo, trebalo bi napraviti Avstrijo“. Znane so tudi zasluge vseh avstrijskih Slovanov v omenjenem letu za obstanek našega cesarstva. Vsakdo pameten hoče biti državlján velike, mogočne, povsod čislane države; vsakdo hoče krepko, veljavno vladarstvo. Al posebne narodne potrebe naj se ne zanemarjajo.

Pa prevdarimo bolj natanko, ali je v resnici in po pravici kaj posebnih potreb pri tem ali drugem avstrijskem ljudstvu, ki jih nemško ne čuti? Sitemu se utegne

*) Največji zadržek, zakaj se imenovana reja pri nas ne upelje, so menda dolge in pa ožstre zime. Pis.

primeriti, da ga težko stane misliti si, kako je lačnemu. Taka je z narodnimi potrebami. Marsikteri tudi izobraženi Nemec ne more ali se vsaj dela, kakor bi ne mogel zapopasti pritožb nenemških Avstrijancov. Ali kdor živi med njimi in komur ne kalí očesa nikaka strast in sebičnost, bode tudi, kar se tiče narodnosti in jezika, vidil dokaj prave potrebnega. Da je stopnja, na kateri naše ljudstvo stoji, nizka, in da se brez občne omike ne more njega blagovitost povzdigniti, kakor vse želi, to je resnica, ktere nikdor ne spodbija. Ker se pa kri, narodnost, govorica ljudstev ne dá prestaviti ne siloma ne nikakor, je ravno tako gotovo, da se znanosti morejo po ljudstvu le s pomočkom narodnega jezika razširjati. Al kako bi to bilo, če se mu kjekod že v ljudskih (kmečkih) šolah vriva ptujščina, in če so višje šole sploh takošne, da se izšolanec in prosti človek več ne razumeta in si dopovedati ne moreta; — kako bo uni temu delil kaj od svojega obilnega kruha dušne omike, kako mu bo razkladal resnice in postave natorstva, človeškega zdravja in družbinskega življenja, če pri vsaki besedi v nemščino zavaža in mu namesti jasnega gladkega poduka nerazumljiva čobodra iz ust prihaja!

Ob šolskih praznikih se odločujejo po vaseh učenci, ki so prišli domú iz mest, od prostih Slovincov in (že na pol tujci) kramljajo nemški, in prosti Slovenec kimaje z glavo sodi: „Kdo vé, ali bo eden izmed njih gospod (to je, duhoven), najberže bodo volcje (tako imenujejo kjekod po Notranjskem vsacega, ki ne študira za mašnika). Samo duhoven (če tudi v svoji delavnosti močno oviran po sedanji uredbi šol), ljudstvu zvest ostaja (med tem ko se druge bistre glavice tujcu pridružujejo slovenstvu v zgubo) in za to tolika želja slovenskih staršev, čakati nove maše svojega sinčka.

Vse drugače in kako lahko bi bilo, da se le nekaj imenitnih učnih predmetov po višjih šolah uči v čistem narodnem jeziku. „Pa nimamo učnikov!“ Ni res! imamo jih dovelj, čeravno hvala za to gré njihnemu rodoljubju in ne sedanji uredbi šol. — „Pa nimamo bukev!“ Dosti je, da je jezik uglajen in pripraven za vsako učenost; bukke so berž gotove, če jih je le treba. — „Pa starši sami tega ne želé!“ Starši marsikaj ne želé, nekteri celó šol ne!

Al prestopimo od šol na drugo stran. Bukve je dokaj med ljudstvom; skoraj pri vsaki bajti je kdo, ki zná brati slovensko; in vendar pošiljajo cesarske sodne in druge gosposke terdim Slovincem zgolj nemške pisma, naročila in povabila, da si reveži dostikrat ne vedó kam. Kdo učenih še ni skusil, če je med kmete prišel, kako mu donajajo od vseh strani pisma (šrifte) in ga poprašujejo, kaj to kaj uno hoče, in med tem zdihovaje govore: „Kravo bi dal“, drugi zopet: „par vol bi dal, sto goldinarjev bi dal, če bi znal nemški“. Zakaj pa prijatelj! „Zato, da bi razumel pisma, ki mi hodijo od gosposke, in da bi razumel v kancelii, kaj se meni gospôda“.

Tukaj vidimo izvirek te sumljivosti, te nezaupnosti do gosposkega, do tujca, ki se Slovincu pogostoma očita; tû je izvirek tiste zavidnosti, ki jo razodeva proti „škricu“.

Red kazenske pravde veva v §. 123: Če kaka priča sodnega (nemškega) jezika ne zná, se sme ona samo takrat brez tolmača izpraševati, kadar preiskovavni sodnik, kakor tudi zapisovavec dovelj znata tisti jezik, ktereга priča govori. V tem primerljeji se mora spisom priložiti poverjen prepis zapisnika v sodnem jeziku. Če se pa rabi tolmač, veva postava dalje, „da se mora vsako vprašanje in vsak odgovor tako v jeziku, v katerem se izprašuje priča, kakor tudi v prestavi na sodni jezik v zapisnik postavljati“.

Tako zapoveduje postava, — al kje se spolnuje? Nečemo reči, da brez dovoljnega ozira na narodni jezik ga ni pravosodja (Justiz); al toliko je res, da je ni varščine (garancije) pravičnega sojenja brez tega ozira. Tudi pri

sodnih obravnavah v kazenski pravdi se jezik prič in toženih preveč zanemarja.

Pa se poreče: „Od kod dobiti uradnikov in zlasti pisarjev, ki bi národni jezik dobro znali?“ Šole pa se nasproti izgovarjajo: „moramo tako učiti, da bodo izšolanci pripravljeni uredniki!“

Kmet vidi, da po kancelijah edino nemščina gospoduje, za to se vé da želi, da bi se mu dete naučilo nemško, in šole se zopet opirajo na to kmetovo izrečeno željo.

Šolskih bukev v narodnem jeziku nihče ne piše, ker ne vidi, kdaj bi se rabile; al šole se nasproti izgovarjajo, da se je deržati nemškega jezika, ker družih bukev manjka! To je tisti „circulus vitiosus“, to je, tisti nesrečni, in zares grešni kolobar, v katerem se slovensčina (in marsikteri drugi nenemški jezik) po sili suče.

Spoznajmo pravo potrebo, spoznajmo pravi namen, in pomočkov ne bo manjkalo! Dajmo narodnemu jeziku, kar mu v šoli in pisarnici gré, in nehala bo gnjusna nezaupnost, polovičnost in tema Slovincov (in sploh Nenemcov), in vidili bomo naturi primérjen, lep razcvet cele dežele.

Odkritoserčnik.

Nove bukke.

Alphabet der Geografie zum besseren Verständnisse und Behalten der fremden geographischen Namen von C. M. Teubel, a. ö. Lehrer der englischen Sprache am k. k. Obergymnasium in Laibach etc. Wien, 1859.

Pod tem naslovom leži pred nami Nj. eksc. poglavarju kranjske dežele gosp. Gustavu grofu Chorinskemu posvečena prav praktična knjižica. Po alfabetnem redu razlaga gosp. pisatelj večidel celó resnično pomen geografičnih imen 32 jezikov. Akoravno se pri tematu ni deržal povsod ostro prave pisave, vendar je malokje krivo tolmačil pomen besed. Kar bi očitati imeli v teh razlagah, je beseda: banya, ktero za ogersko ima, pa vendar ni madžarska, ampak ogersko-slovenska, in pomenja duplo, v kateri se voda rada ustavlja. — Bocca, ni ameriška beseda, ampak škipetarska in po Hahnu pomenja: „zerrissenes Felsland“, — herman ne bo obveljalo po gosp. Teubelnovirazlagi v pomenu bruder, — jar ni = Ufer, in Jaroslav ne pomenja „Slavenufer“, ampak Jari, to je, validi, fortis nomen habens, — kara, schwarz, ni samo tartarsko, temuč tudi arjansko-indogermansko. Ravno tako kol = See ni tartarsko, ampak perziško; — tudi mate v imenu Sarmat ne pomenja „Mann“, ampak Sarmatae = Sarmadai = Ueberreste der Meder; — dalje roccae = Felsen, kleine Veste, ni „verfallenes Gestein“, ampak romansko narečje sansk. ráçi, Anhöhe; — Villa je iz vicia, tema: vico, in izvirno pomenja: Dorf, ne pa Landhaus; tudi imena Wehr nikakor ne smemo enačiti z deblom ger. — To so edini pogrški, ktere smo našli pri pregledu te hvalevredne knjižice, prav koristne zlasti učencem latinskih in realnih šol, da si ložej zapomnijo težke geografične imena, in njihove pomene polne prav naravnih poznamovanj. Ne bo se kesal, kdor si omisli knjižico, ki vezana velja 50 nov. kr. D. Terstenjak.

Kratkočasno berilo.

Bil je mož beseda.

„Na noge, gnjilobnež, na noge!“ je zagromel v ponedeljek, precej pred solnčnim izhodom, véliki hlapec nekega kmeta v selu Monzi blizo mesta Nizze na Sardinskem, skozi pol odperte vrata v stanico, v kateri je spal Andrej na revni cehti z zavezano glavo. Bil je namreč nedeljski večer v pivnici dobro omáhan.

Andrej je bil sirota; majhen, medel, rumenkast mladeneč, pripraven za vsako delo — ako se mu je prileglo, kar se je pač malokadaj zgodilo.

Zdravniku sela Monzi je bil tako znan, da je imel po